

Noter

(1) »Festskrift udgivet af Københavns Universitet til minde om Kong Frederik IX 11. marts 1972«. (2) Henvisningen er til »Danskere« (1896). Se 2. udgave (1972) p. 50: Buris låner J. P. Jacobsens bøger af frøken Nina, »Ham sværmede de for begge to, og ude mellem Stikkelsbærbuskene drøftede de »Niels Lyhne« og deklamerede »Kender Du Pan?««. (3) Se note 30 p. 182 i min bog. Jeg gør der opmærksom på at »Ordbog over det danske sprog« ikke har *Madame Odéro* og *Madame d'Ora* i artiklen *Madame XIII* (1932), 732. (4) Se Leif Nedergaards bog p. 54 f. I værk-registret henviser Leif Nedergaard ikke til »To Billeder«. De to prosaskitser behandles af Oluf Friis i hans store værk »Den unge Johannes V. Jensen 1893–1902. I. 1873–1898« (1974) p. 176 f. »Madame Dubois« (der er uden litterær værdi) er »en lille skrækhistorie, en *conte cruel*, en genre, som hørte til tidens avis- og bladstof« (p. 177).

Harry Andersen.

Om engelske betydningslån i moderne dansk

Det er velkendt, at dansk navnlig i tiden efter Anden Verdenskrig har optaget en mængde låneord fra engelsk; disse *direkte* lån, som *cartoon*, *fairness*, *research*, *striptease*, *talk-show* etc., påkalder sig som regel umiddelbart opmærksomheden ved deres fremmedprægede form. I en del andre tilfælde er de engelske lån blevet tillempt til dansk bøjning og stavemåde: *additiv* (fra *additive*), *elektorat* (fra *electorate*, 'vælgermassen'), *faktuel* (fra *factual*), *hooliganisme* (fra *hooliganism*) og *implementere* (fra *implement*); men de nævnte og lignende eksempler er vel endnu, selv i deres fordanskede former, så påfaldende, at de røber deres udenlandske herkomst: sprogbrugeren er klar over, at de er fremmed gods.

Anderledes forholder det sig med mange *oversættelses-* og *betydningslån* fra engelsk. Kun den, der har et godt kendskab til engelsk, er i stand til at spore sådanne låns oprindelse. Ved *oversættelseslån* forstås her sammensatte ord, i hvilke hvert af leddene gengiver et engelsk ord: *frynsegoder* (af *fringe benefits*), og om *betydningslån* taler vi, når et ord, der i forvejen findes på dansk, modtager en ny betydning fra de tilsvarende engelske ord, fx. *paraply-* = 'fælles-' som i *paraplyorganisation*. Da det ikke altid er let at holde disse to typer ude fra hinanden, behandles de her sammen.

Måske er det på sin plads kort at omtale de kilder, hvorfra de i det følgende anførte eksempler er taget, og i den forbindelse at anføre et principielt synspunkt på sådanne eksemplers status. De stammer for de flestes vedkommende fra aviser og tidsskrifter, og det drejer sig ofte om artikler eller telegrammer, for hvilke der ligger en engelsksproget kilde til grund. I registreringsøjeblikket kan man komme i tvivl om, hvordan afvigelser fra normal dansk sprogbrug skal opfattes: er det fejloversættelser, eller repræsenterer de den potentielle begyndelse til en ny sprogbrug? Regulære fejloversættelser kan naturligvis forekomme: en artikel i Morgenavisen Jyllands-Posten (2.2.77, 5,3) omtalte nogle »sadtistiske mænd fra NCO«, hvad der ud fra den danske læsers synspunkt måtte forekomme meningsløst. En forespørgsel til redaktionen bekræftede mistanken om, at det var den engelske forkortelse *NCO* (= *non-commissioned*

officer, 'underofficer'), som spøjte uoversat i den danske tekst. Men i almindelighed forekommer det rimeligst at betragte engelskinspirerede afvigelser fra normalt dansk som potentielle nydannelser. Ganske vist er det klart, at to-tre 'fejloversættelser' af et engelsk ord eller udtryk ikke nødvendigvis knæsætter en sproglig nydannelse; men i registreringsøjeblikket kan man ikke vide noget om en sådan nydannelses videre skæbne. Principielt må den imidlertid være af interesse, og kun tiden kan vise, om det er en døgnflue eller en levedygtig nydannelse. Lad et par eksempler belyse en sikker og en sandsynlig døgnflues begrænsede liv.

Den sikre døgnflue er ordet *bagmand* i betydningen 'back'. ODS (bind 1, 1918–19, sp. 1039) har to eksempler herpå, begge fra 1901, og i en tid, da pressen jævnlig indeholder omtale af bagmandspolitiet, er det åbenbart, at en genoplivelse af ordets sportslige betydning er udelukket. Den sandsynlige døgnflue er ordet *gulvpris*, som jeg har registreret nogle gange i 1975, men ikke senere, fx

Han foreslog, at forbrugerlandene skulle enes om en fælles '*gulvpris*' for importeret olie ... Politiken 4.2.75, 2,2.

Det oversætter *floor price*, som betyder 'minimumspris, bundpris', og meget tyder på, at *gulvpris* allerede har udspillet sin rolle. Men derfor er ordets opdukken alligevel af principiel interesse, dels fordi det vidner om, hvor hurtigt et nydannet engelsk udtryk kan omplantes til dansk, dels fordi det aldrig kan vides med sikkerhed, om det omplantede udtryk alligevel har en fremtid for sig.

Hvilke semantiske områder er særlig udsat for påvirkning fra engelsk? Der optræder mange eksempler fra politik, økonomi og kulturelle forhold i almindelighed, men derudover er en præcisering vanskelig. Derimod er det muligt at indkredse visse typer af semantiske ændringer, og det skal forsøges nedenfor.

En typisk semantisk udvikling kan illustreres af ordet *bank*. Det optræder tit som andetled i sammensætninger som *blodbank* (< *blood bank*), *databank* (< *data bank*) og *sædbank* (< *sperm bank*). Den semantiske udvikling går fra 'pengeinstitut' over '(banks) pengebeholdning' til 'forråd (af nærmere angivne ting)', altså en generalisering. Hvor selvstændigt ordet er i sin nye betydning – i øvrigt både på engelsk og på dansk –, ses af, at det kan forekomme som simplex med efterstillet nærmere angivelse:

Vi er nok et højt udviklet land, med en betydelig *bank* af uddannelse, vi den, men vi er også et meget forkælet folk ... Jyllands-Posten 11.1.76, 49,2.

En lignende udvikling har *pakke* 'samlet gruppe' (< *package*) gennemløbet. Man kan finde omtale af Kissingers *fredspakke* og af *investerings- og lånepakker* som i:

Nordiske embedsmænd praler med, at de tilbyder den bedste *investeringspakke* i hele Vesteuropa ... Undersøgelsen fastslog, at Nordirland i alle henseender tilbyder den bedste *pakke* af »opmuntringer«. Aarhus Stiftstidende 20.12.76, 18,5–6.

Ofte har der været tale om såkaldte *lånepakker*, hvor lånene er delt op på »underlån« ... *Pakken* bestod af 5 lån ... Nyt fra Handelsbanken, december 1976, s. 8.

Som produktivt andetled har *-rate* i betydningen 'størrelse, procent' (engelsk *rate*) fået stigende udbredelse i de senere år. *Vækstrate* er nok den mest etablerede sammensætning, men derudover finder vi *dødsrate*, *fødselsrate*, *fragtrate*, *inflationsrate*, *produktivitetsrate* og *profitrate*. Et par eksempler, hvoraf det sidste har *rate* som simplex:

Dødsraten for lungekræft ... Jyllands-Posten 26.12.76, 30,5.

Eksportvognmænds *fragtrate* 10 pct. op ... Eksportvognmændene har forhøjet deres *rater* med 10 pct. ... Jyllands-Posten 13.9.76, 13,6.

Om disse substantiver gælder det, at de opviser en større eller mindre grad af formel lighed med de tilsvarende engelske ord, og denne omstændighed har nok spillet en rolle for deres betydningsudvikling. Tilsvarende forholder det sig med engelsk *gap* og dansk *gab*: standardgengivelsen af fx *credibility gap* er ganske vist *troværdighedskløft* (eller *tillidskløft*), men i andre tilfælde spiller den formelle lighed ind:

Jeg tror desværre ikke, at toldafviklingen er i stand til at bygge bro over det *gab*, der er opstået mellem danske og tyske lønninger. Aarhus Stiftstidendes søndagstillæg 2.1.77, 5.

... det voksende *gab* mellem rig og fattig ... Tva 3.1.77 kl. 19.30.

Det kan formodes, at samme faktor ligger bag den vist forholdsvis nye brug af *rappporter* i betydningen 'forlydender'. Engelsk *reports* svarer efter omstændighederne til 'rappporter' eller 'forlydender', men i nedenstående citat burde utvivlsomt den første gengivelse i passagen have været fastholdt:

... *forlydender* i Hongkong ... *Rapporterne* herom menes ifølge det britiske dagblad »The Guardian«s korrespondent at stamme fra vestlige efterretningskilder i Kina. De er ikke blevet bekræftet. Aarhus Stiftstidende 6.3.76, 5,1.

Af andre lignende semantiske nydannelser skal her nævnes: en »flåde af køretøjer« (Politiken 24.3.75, 2,8; fra engelsk *fleet* i betydningen 'vognpark'), at *røve* en bank (Jyllands-Posten 5.4.76, 4,5; fra engelsk *rob a bank*) og et »komfortabelt flertal« (Aarhus Stiftstidende 3.5.76, 3,8; engelsk *a comfortable* ('pænt') *majority*). – Hvis flertallet er knap så komfortabelt, men kun lige akkurat et flertal, karakteriseres det vel oftest på idiomatisk dansk som 'knebent', 'spinkelt' eller 'beskedent'; men det kan også nu findes betegnet som nedenfor:

Også i denne situation var det desværre kun muligt at skabe et *snævert* flertal. Aarhus Stiftstidende 23.1.77, 2,3.

Bag dette gemmer sig *a narrow majority*. Her kommer formel lighed ikke på tale. Den rimeligste forklaring på, at *snæver* således tiltvinger sig nye kollokationsmuligheder (også *en snæver sejr* kan registreres), er nok, at *narrow* i de fleste tilfælde vil kunne gengives ved 'snæver'; når vi møder *et snævert flertal*, er det derfor et vidnesbyrd om en standardoversættelses gennemslagskraft. – Inden for det parlamentariske område kan man også støde på udtrykket en *jordskredssejr* '(uventet) stor valgsejr' (Jyllands-Posten 5.12.76, 5, 3–4) som gengivelse af engelsk *landslide*.

Kollokationsudvidelse – det forhold, at et ord stifter nye bekendtskaber og omgås dem regelmæssigt – er et almindeligt træk i betydningsændringerne. I økonomiske relationer er køb og salg uundværlige begreber. I den angelsaksiske verden optræder betegnelserne for disse transaktioner ofte overført på ideologiske forhold, og denne figurlige anvendelse af *buy* og *sell* kan genfindes på dansk:

Russerne var lutter ører. Især fordi de mente, at Carter vil blive den anden supermagts næste præsident. De kunne ikke andet end at *købe* Carter. Jyllands-Posten 6.10.76, 4,1.

... Smith overbeviste Kissinger om, at denne betingelse var nødvendig for at han kunne »*sælge*« den hvide overgivelse til sit parti. Aarhus Stiftstidende 16.11.76, 7,5.

Analysere vi denne betydningsændring, finder vi, at den semantiske parafrase 'erhverve/afhænde en vare mod vederlag' er blevet modificeret i to henseender: objektet er nu immaterielt, og vederlag kommer ikke i betragtning.

Når man har pådraget sig udgifter, må de på en eller anden måde betales, dækkes eller klares; men dette kan nu også angives ved hjælp af et engelsk-inspireret udtryk:

En tredjedel af pengene skal bruges til ... at *møde udgifterne* ved stærkt stigende avispriser ... Weekendavisen 3.12.76, 9,1 (engelsk *meet the expenses*).

Ordene *dræn* og *dræne* har vi lånt fra engelsk *drain*; de har gammel hævde i dansk til at betegne 'bortledning af væske' o. lign., men har nu også fra engelsk modtaget betydningen 'bortledning af penge' etc.:

Men på importsiden vil det forøgede olieforbrug være et voksende *dræn* på betalingsbalancen. Nyt fra Handelsbanken, juni 1976, s. 14.

Ghana er *drænet* for udenlandsk valuta ... Weekendavisen 10.12.76, 5,7.

Også ordet *kandidat* har fået sin anvendelsesfære udvidet under engelsk indflydelse. Indtil for nylig var ordet begrænset til at referere til en person (der søger stilling, etc.). I kollokvialt sprog har engelsk *candidate* imidlertid i typen *X is a candidate for ...* erhvervet sig mulighed for kollokation med et *X*, der

refererer til ikke-person: *That idea is a candidate for the wastepaper basket*, og en tilsvarende anvendelse kan træffes på dansk:

Den danske krone bliver en mere og mere udpræget *kandidat* til nedskrivning ... Aarhus Stiftstidende 11.2.76, 12,2.

... det er også muligt, at politikerne vil prøve at ramme specielt importen, med biler som en oplagt *kandidat* til en sær-afgift. Aarhus Stiftstidende 9.6.76, 21,7.

Der findes ganske talrige eksempler på, at en engelsk kollokationstype slår igennem på dansk. I reglen siger vi vel, at vi har 'meget hårdt brug for' et eller andet; men en journalists råoversættelse af det ækvivalente engelske udtryk kan falde ud som følger:

Ekspertes i Johannesburg siger, at UNITA »desperat« har brug for panserbrydende raketter ... Aarhus Stiftstidende 20.1.76, 3,1-2.

hvor det engelske *need desperately* tydeligt genspejles. Til samme type hører adjektiverne *halvbagt* (< *half-baked*; fx om politiske eksperimenter) og *håndplukket* (< *handpicked*).

Der er hyppigt tendens til, at de danske ords semantiske udvikling under engelsk indflydelse går fra konkret til figurlig anvendelse. Det gælder det populære udtryk *græsrod*, *-rødder* (< *grassroots*), som i sin nye betydning refererer til 'menige medlemmer af samfundet, almindelige borgere', hvad marxister ville kalde 'basis':

Når økonomiske problemer skal drøftes, er det mest eksperter som udtaler sig ... Det er sjældent, at man ser nogen *græsrod* komme med synspunkter. Jyllands-Posten 29.2.76, 35,2-3.

Fodarbejde eller vel hyppigere *benarbejde* (engelsk *footwork*) er normalt sportsudtryk, der går på træning eller brug af disse legemsdele; figurligt kan det forekomme brugt om 'hårdt propagandaarbejde i politik':

Folk, der til daglig udfører drøjt politisk *fodarbejde* rundt omkring i parti-foreningerne ... Ulla Terkelsen, Et andet England, Gyldendal 1974, s. 32.

Den forklarende tilføjelse i det følgende citat tyder på, at skribenten har følt sig usikker om, hvorvidt den nye betydning af *gorilla* ville blive forstået umiddelbart:

Han blev kraftigt mindet om sin spillegæld af »gorillaer«. Det er stærke mænd, som truede ham til at betale. Aarhus Stiftstidende 26.5.76, 2,3-4.

I en række tilfælde finder vi nye sammensætninger, der har deres tydelige parallel i engelsk:

Senere har der imidlertid været nogle mindre *vildkattestrejker* ... Aarhus Stiftstidendes søndagstillæg 7.11.76, 5,4 (< *wildcat strike* 'ulovlig strejke').

Renovationsarbejdere og *socialarbejdere* deltog også i strejken ... Aarhus Stiftstidende 10.3.76, 9,1 (< *social worker*).

Amnesty International er en verdensomspændende organisation for frigivelse af *samvittighedsfanger*. Aarhus Stiftstidende 2.10.76, 4,6 (< *prisoner of conscience*).

De typer, der har været omtalt ovenfor, må siges at være af semantisk art. Der optræder imidlertid også lånepåvirkninger, der giver sig udslag i en blanding af semantiske og syntaktiske ændringer. Der tænkes her på, at danske verber, som (næsten kun) er intransitive, kan få deres funktionsområde udvidet til transitive konstruktioner under engelsk indflydelse:

Jeg var nemlig ikke klar over, at dersom man vil *gro* (= 'dyrke') sådan noget [vintergækker], må man selv ... købe nogle løg ... Jyllands-Posten 31.1.76, 30,4.

... der er betalt penge til en kampagne med det formål at *influere* regeringsmedlemmernes handlinger ... Politiken 7.11.73, 8,1.

Sidste år blev to Sovjet-udsendinges »hemmelige mission« til Jerusalem til-
lige »lækket« til pressen ... Jyllands-Posten 20.1.76, 3,1.

Prof. Holm-Nielsen var formentlig inviteret med, fordi man vidste, at han ville *plædere* arabiske synspunkter ... Politiken 11.10.73, 18,1.

Omvendt kan man finde, at verber, der normalt på dansk er transitive, eller verber, som indgår en fast forbindelse med præposition, ændrer konstruktionsmåde efter engelsk forbillede:

Henved 4000 selskaber *kvalificerer under* denne definition ... (= 'kommer i betragtning ifølge'; engelsk *qualify under*). Berlingske Tidende 10.12.72, 3. sektion 1,6-7.

Imod stemte USA, Storbritannien og Costa Rica. Italien, Frankrig og Japan *afstod*. (= 'afholdt sig fra at stemme'; engelsk *abstain*). Aarhus Stiftstidende 5.12.75, 5,2.

Sluttelig skal endnu en påvirkningstype kort omtales. Det drejer sig om forbindelsen *verbum + partikel*, som naturligvis er udbredt både på engelsk og på dansk. Sådanne forbindelsers semantik er imidlertid ikke altid forudsigelig ud fra et kendskab til bestanddelenes betydning, og i en række tilfælde kan vi konstatere, at specifikt engelske betydninger overføres til dansk:

Han gættede straks på, at det var noget, som Verner Østergaard havde *kogt op*. (= 'fundet på'; engelsk *cook up*). Ib Henrik Cavling, Stormagasinet, København 1969, s. 126.

– Jeg er glad for, at det ikke er *kommet op*, sagde Vance i aftes om SALT. (= 'kommet på tale, på dagsordenen'). Aarhus Stiftstidende 30.3.77, 9,1.

Da den såkaldte olie-krise brød ud, ønskede USA prisen *rullet tilbage* ... (= 'nedsat'; engelsk *roll back*). Jyllands-Posten 17.2.75, 4,4.

Mandag *tog* to unge mennesker *over* i den gamle English Pub, Silkeborgvej 269 ... (løsrevet er denne formulering dobbelttydig, men efter sammenhængen er meningen tydeligt nok 'overtog driften af pub'en'). Aarhus Stiftstidende 4.12.75, 40,3–4.

Disse dannelser synes meget populære for tiden, måske specielt blandt politikere, der ynder at tale om at *bakke ud*, *åbne op*, *starte op*, (eller *ud*) og *lukke* [virk-somheder] *ned*. Deres udbredelse peger måske tydeligere end noget andet på, at blandt de påvirkninger, som dansk modtager udefra, er betydningslånene fra engelsk en vigtig faktor; mange af dem er upåfaldende, og i modsætning til de direkte lån, som har tendens til at fremkalde protestreaktioner, har betydningslånene gode muligheder for at etablere sig.

Knud Sørensen.